

iconic, imaginative; it is emphasized on the intense and rich colours of Impressionist and Symbolist through the modernist short stories by M. Yatskov, O. Plyusch, I. Lypa, S. Gorodetsky, F. Sologub, N. Gumilev, M. Kotsyubynsky, and B. Zaytsev etc. Using of sleep plot step fine psychologized landscape, corresponding to condition and mood of the characters, impressionistic method receiving vibrations of light, colorful appliances, mosaic of playable episodes that gives the impression of incompleteness and surprise – these attributes define a typology of impressionistic poetics of novels by B. Zaitsev and M. Kotsyubynsky. Thus, the analyzed examples are in exhaustible in a modernist work, findings suggest that writers used an important means of emotional and artistic expression: a wide range of colors gives life to nature art image, add impression to prose text, vividly modulate the internal state of his characters, who perceive nature as a symbolic projection of emotional experiences. Also, artists, symbolizing or metaphorizing a particular color and its shades in a fiction, not only reproduce stunning scenery, but also come to the understanding of the psychological and ontological issues.

Key words: colouristics, colour, landscape, colour palette, colouristic detail, modernist short story.

Стаття надійшла до редколегії 11.01.2014

УДК 821.161.2 – 3.0.9 – Даниленко

Тамара НИКОЛЮК

к. філол. наук, доцент,

Луцький національний технічний університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПОВІСТІ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА „СОНЕЧКО МОЄ, ЧОРНЕ Й ВОЛОХАТЕ”

У статті досліджено особливості психологічного портрету творчої особистості в повісті Володимира Даниленка „Сонечко моє, чорне й волохате”. Визначено мотивацію Євгена Луня, ієрархію його потреб, ознаки дезадаптивної поведінки музиканта, поведінки в конфліктних ситуаціях. Виявлено внутрішню спрямованість головного героя, особливості психічного розладу персонажа, рівень його самооцінки та світогляд. Досліджено особливості сприйняття мистецтва героєм, сприйняття його родиною та середовищем.

Ключові слова: мотивація, мотив, потреби, страх, конфлікт, самооцінка, світогляд, поведінка.

Володимир Даниленко – сучасний український прозаїк. Автор романів „Капелюх Сікорського”, „Газелі бідного Ремзі”, „Кохання у стилі бароко”, повістей та оповідань „Місто Тіровиван”, „Сон із дзьоба стрижа”, книги есеїстики та критики „Лісоруб у пустелі”, аудіоальбому сатиричних радіоп’єс „Струнний квартет для собак”,

книги повістей „Тіні в маєтку Тарновських”.

Проза Володимира Даниленка – психологічна, інтелектуальна, сатирична, містична. Його герої вірять у сни, довіряють інтуїції, можуть передбачити майбутнє, часто це неординарні особистості, творчі персонажі.

У повісті „Сонечко моє, чорне й волохате” – це музикант Євген Луньо, якого його рідня характеризує так: „Він – піаніст, музикант не від світу цього, як любить казати мама” [3, 7], „У нього розум п’ятирічної дитини”, „...в нього просторовий ідіотизм, він не запам’ятовує імена людей і ніколи нічого не чує” [3, 7]. Така характеристика дається творчій особистості, людині, яка вирізняється з-поміж інших ставленням до речей, людей, оригінальністю світогляду та безпорадністю в побуті.

Автор, описуючи непрактичність героя, точно охарактеризував поведінку талановитої людини, адже психологи, вирізняючи ознаки творчого акту, виділяли його несвідомий чинник, спонтанність, неможливість вольового та розумового контролю, а також зміни станів свідомості. Дослідники спостерегли, що обдаровані люди, як правило, відрізняються від інших поведінкою; психологів цікавили проблеми психології митця як носія особливого світогляду [8], теорії емоцій та фантазії, принцип економії психічних сил художника [2], митець як виконавець різних рольових установок [5]. Інтерес же до творчого процесу як психологічного явища виник аж у XX столітті тому, що з’явилась потреба осмислення внутрішнього світу особистості, її внутрішньої активності у процесах відчуження людини.

Головний герой Володимира Даниленка неухажливий, погано орієнтується у просторі, дивно поводить серед людей, не запам’ятовує імен. Крім того, має серйозний страх, який автор називає „комплексом Луня”: не вимкнути газову плитку. У психології цей психічний розлад трактується як обсесивно-компульсивний [1].

Євген – творча особистість, діяльність якої зосереджена на творчому процесі й визначається як внутрішня спрямованість. Провідними мотивами діяльності Луня є творча реалізація, а ієрархію мотивів дуже точно визначив син музиканта, Славко: „...Його цікавить лише музика, мама і я...в системі батькових цінностей я посідаю лише третю сходинку” [3, 8]. Жартівлива ієрархія, вигадана Славком, стає запереченням загальновідомої ієрархії психолога Абрахама Маслоу, який виокремлював п’ять основних груп потреб людини: потреби вищого рівня не будуть задовольнятися доти, доки не будуть задоволені нижчих рівнів. Протягом тривалого часу незадоволена потреба нижнього рівня, яку переживає людина,

впливає на її поведінку; коли і її задоволено, виникає нова [10]. Євген начебто живе поза реальним світом і керується лише вищими потребами: „Мені здавалося, що батько, завжди занурений у якісь глибокі, тільки йому відомі переживання, і взагалі нічого не помічає” [3, 26].

Зовні поведінка героя позбавлена емоційності, в суперечках із дружиною Євген поводить стримано і на імпульсивні звинувачення Лілі відповідає спокійно. Хвилювання виявляється лише в міміці: „Його густе чорне волосся на голові скуйовдилось, а довгі цупкі волосини настовбурчились і вилізли з носа. Скорчивши зневажливу гримасу, він важко стояв біля дзеркала” [3, 24]. Внутрішні переживання Луньо не виявляє, а його почуття можуть розпізнати лише близькі люди: „...Заворушив пальцями батько, ніби грав на повітрі на невидимих клавішах. Він завжди так робить, коли хвилюється” [3, 26]. Така реакція властива інтровертам. Ці особистості, як відомо, схильні до споглядальності, інтроспекції. Вони мало піддаються зовнішнім впливам, менш впевнені у стосунках з іншими людьми і зовнішнім світом і гірше соціально адаптовані, ніж екстраверти [6].

Усвідомленими мотивами поведінки Луня стають його творчі пріоритети: музикант повинен доносити до слухача музику високого рівня незалежно від її популярності та ринкової вартості. Митець має свою філософію, принципи і намагається ними не поступатися. Його світогляд – ідеалістичний, не прагматичний і не дає можливості скерувати творчий потенціал на задоволення матеріальних потреб сім'ї, тому в родині часто виникають конфлікти. Ліля називає його принципи егоїзмом, адже чоловікова відстороненість призводить до постійної фінансової кризи в сім'ї. Євген не може вирішувати нагальних побутових проблем, тому всіма матеріальними питаннями займається дружина. Навіть під керівництвом жінки Луньо не здатен упоратись із побутом [3, 33].

Та попри свою непрактичність, Луньо добре усвідомлює власні недоліки, це можна зрозуміти з його діалогу з Любов'ю Деньгою: „...Практично у нас дуже мало часу на творчість, бо ж треба заробляти гроші, якось виживати, ходити в супермаркети...” [3, 38].

Євген Луньо – інтелектуал: крім усвідомлення себе та проблеми своєї творчої реалізації, він глибоко розуміє та відчуває мистецтво, дає характеристики музичним творам, які оцінює крізь призму власного сприйняття та світовідчуття: „У Горовиця був прекрасний звук. Особливо в басах. Такі насичені басы, як у Горовиця, я більше ні в кого не чув. З такими басами він був недосяжний у виконанні органного Баха” [3, 39].

Євген намагається виправдати свої мотиви, зберегти своє „я”. Лілина критика занижує Євгенову самооцінку, а остання, як відомо, виконує регуляційну і захисну функції, впливає на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її стосунки з іншими людьми. „Відображаючи рівень задоволення чи незадоволення собою, самооцінка створює основу для сприймання власного успіху чи неуспіху в діяльності, досягнення мети певного рівня, тобто рівня домагань особистості” [9].

Луньо усвідомлює причини своїх невдач і намагається виправити ситуацію, але його індивідуально-психологічні особливості не дають можливості це зробити. Поведінка музиканта дуже часто нагадує дезадаптивну. Дезадаптація в науковій літературі визначається переважно як порушення процесу адаптації (Г. О. Балл, А. І. Воложин, Ю. К. Субботін та ін.), а дезадаптованість – як показник порушення властивостей особистості, наслідок непристосованості до задоволення своїх потреб без конфлікту з самим собою та близьким оточенням (І. В. Дубровіна, А. І. Захаров, І. М. Кичанова).

У сучасній психологічній науці існують різноманітні підходи до тлумачення дезадаптивної поведінки особистості. Психоаналітики, зокрема, вважали причиною дезадаптивності фрустрацію, що виникає внаслідок конфлікту особистості з соціальним середовищем. Герой роману Володимира Даниленка справді ще з дитинства не сприймався сільським середовищем, оскільки вирізнявся інтересами й цілями: „Батька не цікавило сільське життя, і в селі його в кращому разі вважали дивакуватим хлопчаком, бо не вмів виклепати косу й запрягти коня, а це для села було ознакою цілковитого кретинізму” [3, 13]. У зрілому віці він залишається таким же безпорадним у побуті (Аліса Цицалюк говорить про нього як про такого, що має „дві ліві руки”). Звідси й побутовий ідіотизм: „Мама записує йому все на папірці, який він по дорозі розгублено викидає в урну для сміття і вже з магазину телефонує і здивовано запитує: „То що ти хотіла, щоб я купив?” [3, 8].

У зв'язку з побутовою безпорадністю в сім'ї Луня часто виникають конфлікти між подружжям. Як правило, ініціатором конфліктних ситуацій виступає саме Ліля, яка звинувачує чоловіка в небажанні утримувати родину.

Незважаючи на те, що ініціює суперечки в родині дружина, конфліктним вона називає саме Євгена: „Мама так допікала батька за його відірваність від життя і конфліктність, що він хапав ротом повітря, як упійманий сом. Червонів, сопів і розводив руками. Сварки через гроші у нашому домі стали сімейним ритуалом” [3, 36]. У таких

ситуаціях музикант поводить ся стримано, виявляє високий рівень самоконтролю.

В конфліктах Ліля обирає позицію ініціатора і послуговується в суперечках стилем конкуренції, який застосовують зазвичай люди активні та схильні до вирішення конфліктів. „Така особистість не зацікавлена у співпраці з іншими людьми, але здатна приймати вольові рішення. Тобто така людина прагне насамперед задоволення власних інтересів за рахунок інтересів інших, змушує їх прийняти своє вирішення проблеми” [4].

Євген обирає більше оборонну позицію, він дослухається до дружини і шукає виходу з конфліктних ситуацій, намагаючись знайти підробіток. Євген послуговується стилем співробітництва, для якого характерна активна робота з вирішення проблеми, бажання максимально задовольнити як свої власні інтереси, так і інтереси інших [4]. Апогеєм суперечок стає ситуація, коли Ліля відверто ображає та зневажає чоловіка, внаслідок чого він залишає родину.

Для того, щоб у родині Луня були нормальні стосунки, очевидно, має укластись така модель: творча особистість – донна (жінка, яка має присвятити своє життя талановитому чоловікові). Вочевидь, це розуміє Євген, коли розповідає Любові Деньзі історію талановитого Тосканіні, якому дружина присвятила життя.

Після серйозної сварки Євген переїжджає до молодої жінки, яка видається антиподом дружини. Любов Деньга (символічне прізвище героїні) намагається привернути увагу Євгена інтелектуальними розмовами, та, очевидно, не стає донною (за визначенням автора – музою), якою була для нього довгий час дружина.

Талант Луня – незаперечний факт, але його обдарованість оцінюється по-різному. Син Славко характеризує батька як „...ще той фрукт” [3, 7], а усі інші визнають здібності музиканта: „Усі вважають, що він – дивовижний піаніст” [3, 7]. Його внутрішня спрямованість, талант та відсутність прагматизму стають причиною конфліктів і з іншими людьми. Так, у суперечці з художнім керівником і диригентом філармонії Юрієм Кукурійком Луньо стає жертвою керівника: Кукурійко, привласнивши гроші Луня, ще й морально знущається над ним.

Володимир Даниленко порушує актуальну проблему внутрішньої трагедії талановитої людини, неприйняття її оточенням, а то й намагання знищити талант. У творі цим займаються, як правило, бездарні посередності: „Все почалося з того, як у Рурському фортепіанному фестивалі критика написала про батька як про феноменального майстра настрою, а після запису концерту фортепіанних творів Сергія Прокоф'єва англійський журнал

„Грамофон” назвав його концерт одним із найавторитетніших записів, що існують на сьогодні... у Кукурійка розболілося серце, і його ледь не трафив шляк. Диригента забрала швидка допомога...” [3, 24].

Автор ніби реалізує відому концепцію соціальної ізольованості творчих людей: талановита людина належить до неконформного типу, а її багатий внутрішній світ зумовлює потребу самотності [7, 224]. Євген постійно стає жертвою заздрощів та нерозуміння, але в екстремальних ситуаціях він поводить себе як рішучий і сміливий чоловік. Саме Євген Луньо, відірваний від життя музикант, заступається за пограбованого незнайомця на вулиці, тоді як Антось Птуха намагається відсторонитись від небезпечної ситуації [3, 72]. Вольові якості головного героя виявляються ще в дитинстві: він їздить до районного центру на заняття гри фортепіано навіть під час хвороби. „...Навіть коли хворів і не ходив до школи, від піаніно не можна було відірвати” [3, 12]. Наполегливий Луньо і в стосунках із Лілею: коли батьки Лілі забороняють молодим зустрічатись, це не зупиняє Євгена і він продовжує стосунки з майбутньою дружиною.

Після випадку з грабіжником у Лілі, здається, відбувається переоцінка цінностей і вона усвідомлює чоловікові позитивні якості. Жінка осмислює нетривалість гостроти емоцій, які вона переживала з Птухою, та цінність родинного комфорту. Підтвердженням цього стає картина сімейної ідилії Луньо: „На столі парувала картопля в мундирах, тьмяніла полита оливковою олією квашена капуста... Батько мовчки вечеряв і думав про щось своє. Я знав, про що він думає... про музику, про маму і трохи про мене” [3, 79].

У повісті Володимира Даниленка „Сонечко моє, чорне й волохате” талановитий музикант зображений як неординарна особистість, зі світоглядом, відмінним від інших та власними мотивами й потребами. Євгенові Луню властива дезадаптивна поведінка, він не пристосований до зовнішнього світу, погано орієнтується у просторі й не може вирішити побутові проблеми. У прозовому творі автор порушує проблеми реалізації творчої особистості та неприйняття її оточенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бібліотека здоров'я України*. Психіатр. Сучасна діагностика і лікування в психіатрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dovidnyk.org/dir/25/135/1429.html>
2. *Выготский Л.* Психология искусства [Электронный ресурс] / Л. Выготский. – Режим доступу: [http://www.gumer.info/bibliotek Buks/Psihol/Vugotsk/ PsIskus_07.php](http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Psihol/Vugotsk/PsIskus_07.php)
3. *Даниленко В.* Сонечко моє, чорне й волохате / Володимир Даниленко // *Тіні в маєтку Тарновських : повісті.* – Львів : Піраміда, 2012. – С.

5–80.

4. Долинська Л. Психологія конфлікту [Електронний ресурс] / Л. Долинська. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12700917/psihologiya/stili_povedinki_konfliktnih_situatsiyah#596

5. Кривцун О. Личность художника как предмет психологического анализа [Электронный ресурс] / О. Кривцун. – Режим доступа: <http://www.deol.ru/users/krivtsun/>

6. Максименко С. Загальна психологія [Електронний ресурс] / С. Максименко. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/18340719/psihologiya/introverti_ekstraverti

7. Ильин Е. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. Ильин. – СПб: Мастера психологии, 2009. – 424 с.

8. Ратнер Д. Поиски Бога, поиски себя. Восприятие художника и воссоздание им мира в произведениях искусства [Электронный ресурс] / Д. Ратнер. – Режим доступа: http://www.jewniverse.ru/biher/Ratner/Poiski_boga-poiski_sebja/4.htm

9. Скрипченко О. Загальна психологія [Електронний ресурс] / О. Скрипченко. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/14940227/psihologiya/samosvidomist_ua-kontseptsiya_osobistosti

10. Ходаківський Є. Психологія управління [Електронний ресурс] / Є. Ходаківський. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/13660212/psihologiya/zmistovni_teoriyi_motivatsiyi

АННОТАЦІЯ

Тамара Николіук. Психологічний портрет творчої особистості в повісті Володимира Даниленко „Солнышко моє, чорне і лохмате”.

В статті досліджені особливості психологічного портрета особистості в повісті Володимира Даниленко „Солнышко мое, черное и лохматое”. Визначено мотивацію головного героя, ієрархія потребностей, ознаки дезадаптивного поведіння музиканта, поведіння в конфліктних ситуаціях. Виявлено внутрішню направленість Євгенія Луна, особливості психічного розладу персонажа, рівень його самооцінки і світогляд. Досліджені особливості сприйняття мистецтва героєм, сприйняття його родиною і оточенням.

Ключові слова: мотивація, мотив, потреби, страх, конфлікт, самооцінка, світогляд, поведіння.

ABSTRACT

Tamara Nikoliiuk. Psychological portrait of a creative person in the story by Volodymyr Danvlenko „My dear Sunny, black and hairy”.

The article investigates the features of the psychological portrait of a creative person in the story by Volodymyr Danylenko „My dear Sunny, black and hairy”. Prose by Volodymyr Danylenko is psychological, intellectual, satirical and mystical. His characters believe in dreams, trust intuition, can predict the future, often eccentric personalities and creative characters. It is determined Yevgen Lunio's motivation, his hierarchy of needs, the characteristics of maladaptive musician's behavior, the

behavior in conflict situations. The artist has its own philosophy, principles and trying not to give them. His philosophy is idealistic, not pragmatic and prevents to guide creative potential to meet the material needs of the family, so the family conflicts often arise. In the paper stated, that wife called the hero's principle „selfishness”, because her husband detachment leads to a constant financial crisis in the family. It is found the main character internal orientation, the features of his mental disorder, the level of his self-esteem and an outlook. It is investigated the features of the hero's art perception, the perception by his family and others. The author realizes known concept of social exclusion of creative people: talented person belongs to a non-conformist type, and its rich inner world causes loneliness need. The author concludes that Eugene Lunio characteristic features are: maladaptive behaviors, nonaccessibility to the outside world, poor knowledge of the area and inability to solve domestic problems. Volodymyr Danylenko in prose work, gives problems of implementing of creative person and its rejection by the environment.

Key words: motivation, motive, need, fear, conflict, self-esteem, outlook, behavior.

Стаття надійшла до редколегії 23.03.2014.

УДК 821.161.2-2Карпенко.09

Марина СИРОВАТСЬКА

аспірантка,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЧАСОПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ П'ЄС ЄЛИСЕЯ КАРПЕНКА

Аналіз просторово-часових координат художнього світу драматургії Єлисея Карпенка 1920-х років дозволив з'ясувати особливості реалізації модерністичної концепції „оголеної людини” та її стосунків із довкіллям. Установлено, що за допомогою нереалістичних, темпоральних та локативних категорій (мотиви двосвіття, ілюзорної дійсності, символічна „наповненість” картини світу предметами та явищами) письменнику вдалося цілісно та органічно представити унікальну сутність людини у спробі віднайдення себе в умовах ненормальної дійсності.

Ключові слова: драматургія, модернізм, міфопоетика, художній час, художній простір, мотив, художній світ.

Актуальність теми дослідження передусім пов'язується з обмеженою рецепцією творчості Є. Карпенка, зокрема з практично повною відсутністю праць, присвячених вивченню таких аспектів художнього світу митця, як художній час і простір. Нечисленні розвідки мають переважно біографічний характер (спогади